

---

**THE GRAMMATICAL CONCEPT „NOUN“ IN THE PROCESS OF LINGUISTIC CREATION OF FOREIGN STUDENTS TO BULGARIAN LANGUAGE**

---

**Vasil Dimitrov**Medical University – Plovdiv, Bulgaria, Bulgarian Language Section, Department of Languages and Specialized Training, [vasovad@abv.bg](mailto:vasovad@abv.bg)

**Abstract:** The interest in the problems of foreign language learning and the process of building linguistic attitudes among foreigners is essential in language learning. The awareness of language as a system with its links and subsystems means understanding the need to also study it in a particular system.

The model of communicative competence includes not only linguistic but also psychophysical and social characteristics, i.e. not only knowledge of language but also abilities for the realization of comprehensive discourse in various communicative situations. This model is crafted and enriched over time. In the process of learning a noun, it is very important that students develop competence concerning the parts of speech as well as their proper use in the communication process. One of the essential aspects of the learning process is the development of language competence. We find it very important to be able to adapt the scientific knowledge so that foreigners can understand it and apply it in the communication. The scope of communicative competence concerning the nouns suggests that account must be taken not only of the language code but also of what can be said; to whom; how to build; how to interpret discourse according to social roles and situations, knowledge and value orientations in communication.

The concept of the lessons is oriented towards the formation of communicative competence in the Bulgarian language, while at the same time emphasis is also placed on the deepening of the linguistic knowledge of the students studying Bulgarian language. The descriptive approach in the presentation of linguistic information is balanced by the practically oriented selection of topics for dialogic or monologic texts that reinforce the competence of learners to participate in situations of communication reproducing similar scenarios to their professional practice.

Graded by complexity and subject matter, the different exercises and tasks for editing, transforming or constructing are consistent with the professional terminology that is necessary for medics, dentists and pharmacists to master to be adequate participants in the learning process concerning relevant professional areas.

The established concept of working with foreign students in Bulgarian language education is being tested and improved to establish a reliable and modern socio-cultural context of the formation of grammatical notions and the development of linguistic attitudes among foreigners towards the language.

**Keywords:** language competence, communicative competence, training, noun, multiculturalism

**ГРАМАТИЧЕСКОТО ПОНЯТИЕ „СЪЩЕСТВИТЕЛНО ИМЕ“ В ПРОЦЕСА НА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЛИНГВИСТИЧНО ОТНОШЕНИЕ У ЧУЖДЕСТРАННИТЕ СТУДЕНТИ КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК****Васил Димитров**Медицински университет - Пловдив, Република България, Секция по български език, Департамент за езиково и специализирано обучение, [vasovad@abv.bg](mailto:vasovad@abv.bg)

**Резюме:** Интересът към проблемите на обучението по чужд език и към процеса на изграждане на лингвистично отношение у чужденците е съществен в езиковото обучение. Осъзнаването на езика като система с неговите връзки и подсистеми означава осмисляне на необходимостта от изучаването му също в определена система.

Моделът за **комуникативна компетентност** включва не само езикови, а и психофизически и социални характеристики, т. е. не само знания за езика, а и възможности за реализиране на цялостен дискурс в различни комуникативни ситуации. Този модел се развива и обогатява във времето. При изучаването на съществително име за нас е много важно да развием компетентността на говорещия за частите на речта и тяхната правилна употреба в процеса на комуникация. Като една от съществените страни в процеса на учене е определено развитието на езиковата компетентност. Много важно е да успеем да адаптираме научните знания така, че чужденците да могат максимално ясно да ги разберат и да ги приложат при комуникация. Обхватът на комуникативната компетентност по проблема за съществителното име предполага, че трябва да се отчита не само езиковият код, но и това, какво може да бъде казано; на кого; как да се построи; как да се

интерпретира дискурът според социалните роли и ситуации, знанията и ценностните ориентации в общуването.

Концепцията на урочните теми е ориентирана към формиране на комуникативна компетентност на български език, като в същото време се поставя акцент и върху задълбочаване на езиковедските познания на изучаващите български език студенти. Дескриптивният подход при представяне на лингвистичната информация е балансиран от практически ориентирания подбор на теми за диалогични или монологични текстове, които затвърждават компетентността на обучаваните да участват в ситуации на общуване, възпроизвеждащи аналогични с професионалната им практика ситуации.

Градираните по сложност и тематика, както и по информационна наситеност текстове, различните упражнения и задачи за редактиране, трансформиране или конструиране са съобразени с професионалната терминология, която е необходимо да овладеят обучаваните медици, стоматолози и фармацевти, за да бъдат адекватни участници в учебния процес в съответните професионални области.

Създадената концепция за работа с чуждестранни студенти при обучението по български език се апробира и усъвършенства за установяване на надежден и актуален за социокултурния контекст процес на формиране на граматически понятия и изграждане на лингвистично отношение у чужденците към езика.

**Ключови думи:** езикова компетентност, комуникативна компетентност, обучение, съществително име, мултикултурност

## 1. УВОД

Интересът към проблемите на обучението по чужд език и към процеса на изграждане на лингвистично отношение у чужденците към езика нараства още след трудовете на Чомски, който тръгва от описанието на граматическото явление към процесите и механизмите на тяхното действие. Осъзнаването на езика като система с неговите връзки и подсистеми означава осмисляне на необходимостта от изучаването му също в определена система.

В образователните изисквания за учебно съдържание по български език като **основна цел** е посочено постигането на определено равнище на **комуникативна компетентност**, включваща като задължителен елемент и **езиковата компетентност**. Основните параметри на **езиковата** (лингвистичната) **компетентност** са: овладяване на книжовната норма на българския език; овладяване на употребата на езиковите средства в различни комуникативни ситуации; овладяване на умения за изграждане и възприемане на текстове.

Комуникативната и езиковата компетентност в методиките на ученето, преподаването и оценяването на успешността и степента на ползването на езика са в контекста на многоезичието и мултикултурността и **са в синхрон с Общата европейска езикова рамка** (Обща европейска референтна езикова рамка, 1998). **Учебните програми** осигуряват параметрите на формирането и развитието на всяка конкретна компетентност на различните нива.

Общоевропейската езикова референтна рамка се основава на дейностно-ориентирания подход и ползвателите на езика развиват общи и специфични езикови компетентности в процеса на осъществяване на ежедневните си цели.

**Лингвистичната компетентност** се определя от **нивото на владене на езиковата норма**, а **комуникативната компетентност** е свързана с **нивото на речева изява** според Н. Чомски.

Заимствано от генеративната теория, понятието **комуникативна компетентност** е въведено в специализираната литература от американския учен Д. Хаймс във връзка с дискусиите през 60-е години по проблемите на формализираното описание в лингвистиката. Хаймс акцентува върху съществената роля на **прагматичната компетентност**, определено от същността на казаното от говорещия и реакциите на слушащия (Hymes 1971, 1972a и 1972b), и включва четири основни параметъра: граматична правилност, реализуемост, приемливост и честота на появата.

Моделът на Д. Хаймс за **комуникативна компетентност** включва не само езикови, а и психофизически и социални характеристики, т. е. не само знания за езика, а и възможности за реализиране на цялостен дискурс в различни комуникативни ситуации. Този модел се развива и обогатява във времето.

Като преподаватели по български език на чуждестранни студенти по медицина, дентална медицина и фармация в Департамента за езиково и специализирано обучение към Медицински университет – Пловдив ние разучаваме теоретичните постановки за постигане на добра комуникативна компетентност у студентите. Но в същото време експериментираме, за да постигнем максимални резултати в реална среда и при нашите условия. Опираме се на следното:

- съответствие между езиков избор и комуникативно намерение или цел;
- реализиране на цялостен дискурс.

## 2. ПАРАДИГМА НА ФОРМИРАНЕ НА ЕЗИКОВА КОМПЕТЕНТНОСТ ЗА ГРАМАТИЧЕСКОТО ПОНЯТИЕ „СЪЩЕСТВИТЕЛНО ИМЕ“

В процеса на учене за нас е много важно да развием компетентността на говорещия за частите на речта и тяхната правилна употреба в процеса на комуникация. Тези знания са представени в един от основните дялове по езикознание – „Граматика на съвременния български книжовен език“ / Т. 2. Морфология. С., БАН, 1983 / (Колектив, 1983), както и в научните разработки на много съвременни езиковеди като Т. Бояджиев, Ив. Куцаров, Й. Пенчев и др.

За нас обаче е много важно да успеем да адаптираме тези научни знания така, че чужденците да могат максимално ясно да ги разберат и да ги приложат в процеса на комуникация.

Маргарита Димитрова като ръководител на Секцията по български език в Департамента представя своята концепция за промени в обучението по български език на чуждестранни студенти: „*На основание чл. 61, (2), т.2 за изработване и формулиране на новите академични стандарти чрез проучване на тези в аналогични европейски университети се поощрява участието на преподавателите в научни форуми и това дава възможност за запознаване с новите тенденции в чуждоезиковото обучение, които помагат да се започне процес на промяна в цялостната система на обучение – справките за НИД представят реалната информация за участието и същността на тези участия от страна на преподавателите.*“ (Dimitrova & Mirchev 2018: 65).

А Димитър Мирчев като административен старши преподавател в Департамента и преподавател по латински език представя следната теза за успешна работа при преподаването на език: „*На основание чл. 61, (2), т. 11 от Правилника предстои усъвършенстване на техническите средства за преподаване и комуникация, инспирирано от административното ръководство на Департамента; както и създаване на електронна система за отчетност на резултатността*“ (Dimitrova & Mirchev 2018: 66).

Продуцирани са дискусии сред преподавателите за актуализиране на методите и формите на преподаване. Като една от съществените страни е определена традиционно усъвършенстването на езиковата компетентност.

Основните езикови компетенции за съществителното име, които студентите е необходимо да формират, са следните.

1. Съобразно произхода си лексемите са първични/непроизводни – не са произлезли от други лексеми, и вторични/производни – създадени са с помощта на представки, корени и наставки.
2. Според състава са прости – имат само един корен, и сложни – с повече от един корен.
3. Според значението и граматическите си свойства лексемите се делят на класове/групи – части на речта. Дефинирани като определена част на речта, те притежават общи граматически признаци.
4. Семантично-граматичната класификация е свързана с класифицирането на десетте части на речта: съществително име, прилагателно име, числително име, глагол, местоимение, наречие, предлог, съюз, частица и междуметие.
5. Съществителното и прилагателното име са изменяеми, самостоятелни части на речта.
6. Съществителните имена назовават най-общо предмети или предметност, явления. По значение се делят на: собствени, нарицателни, събирателни и отглаголни.
7. Съществителните собствени означават индивидуални названия и се пишат с главна буква / *Иван, Родопи* и др.
8. Съществителните нарицателни назовават класове обекти или всеки обект от съответния клас. Имат три непроменящи се рода – мъжки, женски и среден, и две числа – единствено и множествено. Членуват се.
9. Отглаголните съществителни са образувани от глаголна основа с наставки *-не* и *-ние*: *писане, страдание, ходене, четене*.
10. Съществителните събирателни имена назовават множества от еднородни обекти, схващани като цялост: *клонак, хрсталак, селячество, студентство*.
11. Съществителните нарицателни имена са прости и сложни. Основен формален белег на сложните имена е начинът, по който отделните части се свързват в цяло: *гастроентерология, сърдечностьодов, лицево-челюстен, уши-нос-гърло* и др.
12. Граматическата категория определеност се изразява чрез определителен член.

Това са основните езикови знания за съществителното име, дефинирани и аргументирани научно, които трябва да бъдат усвоени от чужденците за практическа употреба / обща и професионална. За да се постигне комуникативна компетентност, е необходимо да се приложат знанията в ефективни комуникативни упражнения и ситуации. Обхватът на комуникативната компетентност по проблема за съществителното име

предполага, че трябва да се отчита не само езиковият код, но и това, какво може да бъде казано; на кого; как да се построи; как да се интерпретира дискурсът според социалните роли и ситуации, знанията и ценностните ориентации в общуването.

При овладяването на езика постигането на комуникативност се определя от следните характеристики:

1. Интуитивно владение на езиковите форми.
2. Правилно прилагане при създаване на смислени текстове.
3. Творчество в езиковата употреба.

При създаването на стратегии на учене и стратегии на комуникация във връзка с граматическата категория **съществително име** ученият може да използва суперординат / дума с по-общо значение, вместо по-специфичната за контекста / хипоним.

Формирането на знания за граматическата категория „съществително име“ става чрез въведената в учебника система, като графиките и таблиците са ефективна част в протичащия процес. Нагледността е важно условие за обяснение, запомняне и прилагане в практически упражнения на граматическите знания.

В своя учебник екипът от Департамента предлага нагледно следната таблица (Димитрова и колектив 2018: 65).

Единствено число		Множествено число	
<b>Мъжки род</b>	<p style="text-align: center;"><b>- а / -ът</b> мъж → мъж<b>А</b> / -<b>ЪТ</b> студент → студент<b>А</b> / -<b>ЪТ</b></p> <p style="text-align: center;">учебник → учебник<b>А</b> / -<b>ЪТ</b></p> <p style="text-align: center;">университет → университет<b>А</b> / -<b>ЪТ</b></p> <p style="text-align: center;"><b>-Я / -ЯТ</b> преподавател → преподавател<b>Я</b> / -<b>Т</b> лекар → лекар<b>Я</b> / -<b>Т</b> зъболекар → зъболекар<b>Я</b> / -<b>Т</b></p> <p style="text-align: center;">чай → ча<b>Я</b> / -<b>Т</b></p>	<b>-те</b>	<p style="text-align: center;">мъж → мъж<b>Е</b> → мъже<b>ТЕ</b> студент → студент<b>И</b> → студент<b>ИТЕ</b> учебник → учебник<b>И</b> → учебник<b>ИТЕ</b> университет → университет<b>И</b> → университет<b>ИТЕ</b></p> <p style="text-align: center;">преподавател → преподавател<b>И</b> → преподавател<b>ИТЕ</b> лекар → лекар<b>И</b> → лекар<b>ИТЕ</b> зъболекар → зъболекар<b>И</b> → зъболекар<b>ИТЕ</b></p>
<b>Женски род</b>	<p style="text-align: center;"><b>-та</b> жена → жена<b>ТА</b> книга → книга<b>ТА</b> вода → вода<b>ТА</b> книжарница → книжарница<b>ТА</b></p>	<b>-те</b>	<p style="text-align: center;">жена → жени → жени<b>ТЕ</b> книга → книги → книги<b>ТЕ</b> вода → води → води<b>ТЕ</b> книжарница → книжарници → книжарници<b>ТЕ</b></p>
<b>Среден род</b>	<p style="text-align: center;"><b>-то</b> момиче → момиче<b>ТО</b> момче → момче<b>ТО</b> кафе → кафе<b>ТО</b> списание → списание<b>ТО</b></p>	<b>-та</b>	<p style="text-align: center;">момиче → момичета → момичета<b>ТА</b> момче → момчета → момчета<b>ТА</b> кафе → кафета → кафета<b>ТА</b> списание → списания → списания<b>ТА</b></p>

Съвременният социокултурен контекст разкрива различни възможности и пътища за обучение. Според Маргарита Димитрова и Васил Димитров *„При изучаване на български като чужд език постигането на добра комуникативна компетентност става чрез мотивирано теоретико-прагматично езиково обучение. Въз основа на педагогическия опит и на изведен модел на учене верифицираме нов модел експериментална система от традиционни и интерактивни механизми на обучение и от прилагане на различни методи и инструменти на работа“* (Dimitrova & Dimitrov 2017: 1046).

Като апробираме различни възможности за реализиране на ефективен учебен процес при усвояване на определена граматическа категория верифицираме модел на процеса за формиране на езикови знания и умения и изграждане на лингвистично отношение у чужденците към езика.

1. Определяме нивото на изучаване на български език и маркираме степента на овладяност, която трябва да постигнем по отношение на новата граматическа категория.

2. Създаваме езиковата рамка за учене на новия учебен материал, подчинена на основните изисквания в трите нива от Европейската езикова рамка – А, В, С.

В случая е важно дозираното поетапно използване на междинен език. Прилагаме три подхода: системен – осмисляне на закономерности в езика (в ниво А – основни речеви ситуации за усвояване на съществителни, прилагаме дадени в учебните помагала упражнения за диалог, попълване на подходящи думи, свързване на фрази, възстановяване на диалог, общуване, въвеждане на граматически материал за съществително име и връзка с числително име, прилагателно име, бройна форма и т. н.). Изучаваме граматическата категория, но в условията на прагматичност – упражнения за общуване, разчитане на готови текстове и картини, упражнения за водене на диалог, за отговори на въпроси, писане, слушане с разбиране / напр. текстовете от рубриката *„Ние разбираме български език“*. Обобщаваме изучения материал. Преподаваме нов и го пробваме в устни и писмени упражнения. Провеждаме контролни дейности за вземане на корективни мерки например по отношение на: неправилна употреба на съществителни имена; използване на суперординат, съответстващ на контекста, внимание по отношение на свръхгенерализация и др.

Така създаваме не само стратегия за учене, но и стратегия за комуникация. Постепенно усложняваме материала. Текстовете – също, но е важно прилагането на четирите дейности - четене, писане, слушане и говорене, да бъдат застъпени пропорционално, да се въвеждат различни типове задачи за практическо усвояване не само на модели за социална реализация, а и такива за професионална. Акцентуваме върху прилагането на дейностно-ориентирания подход при учене, който дава възможност на студентите да продуцират реални ситуации, важни за адаптацията им в новата среда и за професионалното им развитие.

За целта е необходимо да се създават и апробират нови учебни помагала и учебници. Чрез представянето на проект за ново учебно помагало на конференцията за продуктивните езикови умения за академични цели във Варна през 2011 г. Димитър Мирчев (Мирчев 2011: 300-302) също оценява ролята на този подход за обучението по език, в случая – латински. Но това е съществен аспект и за ефективна работа по всеки чужд език, включително и български.

Учебниците, които съответстват на професионалните необходими, имат съществена роля в езиковото обучение и затова е важно да се създаде концепция за структуриране на темите.

Концепцията на урочните теми е ориентирана към формиране на комуникативна компетентност на български език, като в същото време се поставя акцент и върху задълбочаване на езиковедските познания на изучаващите български език студенти. Дескриптивният подход при представяне на лингвистичната информация е балансиран от практически ориентирания подбор на теми за диалогични или монологични текстове, които затвърждават компетентността на обучаваните да участват в ситуации на общуване, възпроизвеждащи аналогични с професионалната им практика. Според Димитър Мирчев и Росен Миланов в процеса на учене по език е много важно предлагането на *„... балансирано количество упражнения, които е възможно да бъдат подготвени от студентите“* (Миланов и Мирчев 2017).

Презентацията има изключително важна роля в процеса на учене за съществителното име, защото проследява основните акценти в урочните единици чрез работа върху диалозите, представяне на граматически материал в таблици, създаване на упражнения и текстове за допълнителна работа – четене, езиков анализ и трансформиране. При необходимост можем да добавим графики и изображения за илюстриране на граматичната единица.

Много важно е и твърдението на Маргарита Димитрова, че *„Въз основа на превода, където е необходимо, и на зрителните възприятия и мисловните представи (при определени условия включваме и аналогичен музикален фон за емоционално въздействие и активизиране на вниманието и мисловните процеси) студентите по-бързо усвояват езиковите конструкции и могат да ги трансформират удачно в различни комуникативни ситуации“* (Димитрова 2017: 164).

Градираните по сложност и тематика, както и по информационна наситеност текстове, различните упражнения и задачи за редактиране, трансформиране или конструиране са съобразени с професионалната терминология, която е необходимо да овладеят обучаваните медици, стоматолози и фармацевти, за да бъдат адекватни участници в обучителния процес в съответните професионални области. Ролята на термините в езиковото обучение е оценена от преподавателите и по други езици в Департамента. Явора Опрова и Димитър Мирчев, преподаватели по латински език, в статията „Термини за лекарство и лечение в латинската и гръцката терминология“ (Опрова и Мирчев 2018: 298-302) акцентират например върху правилната употреба на съвременните термини въз основа на познаването на първоначалния им произход. В новосъздадените учебници по български език в урочните единици, включително и за съществителното име, ние също акцентуваме върху ролята на термините и тяхната правилна употреба. Това съответства и на тезата: „*Резултатността във връзка с комуникативните умения на български език на чуждестранните студенти и отношението им към новата среда е следната: осъществяваме по-бърза, лесна и цялостна (езикова, стилова и идейна) комуникация между преподавателя и студентите при изпълнението на езикови задачи; реализираме индивидуални и групови корекции и разясняваме пропуски и допуснати грешки; активизираме мисленето и работата в учебния час*“ (Dimitrova & Dimitrov 2016: 759). Създадената концепция за работа с чуждестранни студенти при обучението по български език се апробира и усъвършенства за установяване на надежден и актуален за социокултурния контекст процес на формиране на граматически понятия и изграждане на лингвистично отношение у чужденците към езика.

### 3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На езиковите уроци си поставяме като цел да подготвим обучаваните за пълноценно участие в общуването чрез подобряване на езиковата им подготовка, чрез изграждане и усъвършенстване на уменията им за възприемане на езиковия материал и продуциране на текстове, адекватни на определена комуникативна ситуация. Това е свързано с практико-приложните аспекти на обучението по български език. Присъствието и усвояването на езиковите категории в учебното съдържание по български език е методически целесъобразно и необходимо, но определящо също е и комуникативното им осмисляне. Всяко езиково явление, всяка езикова единица, всяка граматическа категория има комуникативно предназначение. Тогава употребата на езика съгласно нормите става обоснована. Обучаваните се мотивират да изучават български език, защото, осмисляйки комуникативното предназначение на езиковите единици, лесно ще преодолее всякакви трудности при общуването в новата мултикултурна среда.

### ЛИТЕРАТУРА

- Димитрова, М. (2017). Динамичен модел на обучение по български език и литература в мултикултурна среда. Учебно помагало по методика на обучението по български език и литература. Пловдив: Студио-18.
- Димитрова, М., Динева-Мулешкова, М., Желязкова, Д., Павлова, А., Кавръкова, Л., Генова, М., Танева, Зл., Кадийски, Е., Георгиева, М. & Айвазов, Бл. (2018). Български език за чужденци: учебник, първа част. Пловдив: Макрос.
- Колектив. (1983). Морфология. Граматика на съвременния български книжовен език. 2. София: БАН
- Миланов, Р. & Мирчев, Д. (2017). Латински език, учебник за медицински специалности. Пловдив: Студио 18.
- Мирчев, Д. (2011). Проект за ново учебно помагало. *Продуктивни езикови умения за академични цели*. Варна. 300-302.
- Опрова, Я. & Мирчев, Д. (2018). Термини за лекарство и лечение в латинската и гръцката терминология. *Сборник статии*. Пловдив. 298-302
- Council of Europe. (1998). Обща европейска референтна езикова рамка. Retrieved May 19, 2019, from <https://globalschool-bg.com/common-european-framework-of-reference-for-languages/>
- Dimitrova, M. & Dimitrov, V. (2016). The use of information computer technology in teaching Bulgarian Language and Literature to create interest among students in terms of multiculturalism. *Knowledge - International Journal Scientific papers*. 15 (2) Bitola: GRAFOPROM. 755 – 759.
- Dimitrova, M. & Dimitrov, V. (2017). Communicative speech model for teaching Past Simple Tense forms by foreign medical students. *Knowledge - International Journal Scientific papers*. 19 (3). Bitola: GRAFOPROM. 1043 – 1048.
- Dimitrova, M. & Mirchev, D. (2018) Some scientific aspects of the performance of effective educational process in The Bulgarian Language Section in the Department for Languages and Specialized Training in Medical

University of Plovdiv. *Knowledge - International Journal Scientific papers*. 24 (1). Bitola: GRAFOPROM. 63 – 69.

Hymes, D. (1971). Competence and Performance in Linguistic Theory. In Hymes, D., Huxley, R. & Ingram, E., *Language Acquisition: Models and Methods*. London: Academic Press.

Hymes, D. (1972a). Models of the Interaction of Language and Social Life. In Hymes, D. & Gumperz, J. J., *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Hymes, D. (1972b). On Communicative Competence. In Hymes, D., Pride, J. B. & Holmes, J., *Sociolinguistics*. Harmondsworth.